

ӘОЖ 070 (091)

Ж. Акимбаева

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің ІІ курс магистранты,
Алматы қ., Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – ф. ғ. д. профессоры Г. Ж. Пиралиева
e-mail: akimvai_g73@mail.ru

Нұрлан Оразалин поэзиясындағы психологиялық параллелизм

Мақалада әдебиеттану ғылымының өзекті мәселелерінің бірі сөз болады. Бүгінгі әдебиеттануда түрлі бағыттар мен ағымдардың көкейкестілігі күн тәртібінен түскен жоқ. Соның ішінде қазақ әдебиетінде, әсіресе поэзиядағы ақындық, оның лирикалық табиғаты – терең зерттелмеген өзекті тақырыптардың бірі. Поэзиядағы психологизм мәселесі күрделі де жүйелі зерттеуді қажет етеді.

Мақалада Нұрлан Оразалиннің поэзиясы, адам жан дүниесін суреттеу, оны бар ерекшелігімен сезіну мен жырлаудағы шеберлік және психологиялық параллелизм әдісін пайдалану жолдары сөз болады.

Нұрлан Оразалин қаламынан шыққан шығармаларды талдау барысында, ақынның адам жан дүниесін суреттеудің шебері екеніне көз жеткіздік. Сонымен қатар Н. Оразалин жырларындағы психологиялық өрнек-тәсілдердің сипатына талдау жасауды ғылыми тұрғыдан зерттеу қажеттілігін сезіндік.

Түйін сөздер: әдебиеттану ғылымы, Н. Оразалин поэзиясы, поэзиядағы психологизм, психологиялық параллелизм.

Ж. Акимбаева

Психологический параллелизм в поэзии Нурлана Оразалина

В статье поднимается проблема психологизма в поэзии, в целом в литературоведении. Данное направление исследования является на сегодняшний день актуальным, сложным и требует системного изучения. В данной публикации рассматривается психологический параллелизм и его формы отражения поэтическим стилем. Особенности применения психологического параллелизма в творчестве Н. Оразалина ярко проявляются в его сборнике стихов «Қоздаған шок». Психологический параллелизм в творчестве Н. Оразалина раскрывается через сравнение явлений в природе и внутренних состояний человека как части этой природы. В его стихах краткие описания природы углубляют психологическую напряженность происходящих событий в жизни людей. Изучая каждые строки в стихах Нурлана Оразалина, мы выявляем его качества как мастера, умеющего описать внутреннюю сущность человека и его влияния на события в окружающем мире, обществе, природной среде и т.д.

Ключевые слова: литературоведение, поэзия Н. Оразалина, психологизм поэзии, психологический параллелизм.

Zh. Akimbaeva

Psychological parallelism poetry Nurlana Orazalina

In this the article raises of psychology problem in poetry, of literary criticism in general. This is area of research is relevant today, complex and requires a systematic study. This publication examines of the psychological parallelism and it's reflection form poetic style. Features of the application of psychological parallelism in the work of N. Orazalina manifest in his collection of poems "Qozdagan shok." Psychological parallelism in creativity N. Orazalina revealed through comparison phenomena in nature and internal states rights as part of this nature. In his poems brief description of the nature deepen the psychological tension of the events in people's lives. Studying every line in verse Nurlana Orazalina we reveal his qualities as a master, able to describe the inner nature of man and his influence on events in the world, society, the environment.

Key words: literature, poetry N. Orazalina, psychology poetry, psychological parallelism.

Бүгінгі таңда әдебиеттануда поэзиядағы психологизм мәселесі – күрделі де, жүйелі зерттеуді қажет ететін өзекті тақырыптардың бірі.

Поэзия әлемінде өзіндік өрнегі бар Нұрлан Оразалин қаламынан шыққан әр сөзге үңіле қарасақ, ақынның адам жан дүниесін суреттеудің, оны

бар ерекшелігімен сезініп жырлаудың шебері екенін аңғарамыз.

Нұрлан Оразалиннің «Қара шал. Қара бақыр» өлеңіндегі мына шумақтарда:

Қайыршының қолында – қара бақыр,
Жанарында – жазылмас жара жатыр.

Жүрегінде...
Кім білсін қандай майдан?
Тану қиын...
Кел-дағы қара да тұр.

Көзбен көр де ішпен ұқ. Жақындама!
Жәбірлеме!
Қорлама!
Тақымдама!
Қарт майдангер – қайыршы мына отырған,
Шөлмек пенен білетін атын ғана.

Қайыршының қолында – қара бақыр,
Жанарында мұң жатыр, дала жатыр;
Өртенген жан өксігін баспақ болып,
Іргедегі дүкенге бара жатыр...

Тамыз...
Алаң...
Қара жұрт тарады ақыр,
Кетті алыстап қара шал, қара бақыр.
Шал кеткенмен, бейнесі кетер емес,

Мұздай суық жанары санада тұр [1, 56] деген жолдар бар. Осындағы «Жанарында – жазылмас жара», «Жүрегінде майдан» деген тіркестерге келгенде, ерекше сезімге бөленесің. Өлеңде бұл тіркестер тек қана ұйқас үшін ғана берілмегені көзі қарақты, сезімі сергек оқырманға аян. Ақын бұл өлең жолдарында қаһарманының ішкі әлеміне бойлап, адамды рухани азғындатқан тек қана жеке басындағы құлдырауы емес, заман, қоршаған ортасы екенін айтқысы келеді. Ақынның кейіпкерінің сонша рухани құлдырағанына карамастан, оның жанарынан игіліктерді аңғарып, көре алуы, адамды кінәлаудан бұрын, мәселенің себебін іздеуге деген талпынысын байқатады. Адамдардың мұндай келеңсіздікке ұшырауына айналасы, жақындарының жан жылуының жетіспейтіндігін де айтқысы келіп, адам тағдырына абайлап қарауға шақырады. Ақынның ол жан тебіренісі өлеңде былай өріледі:

Көзбен көр де ішпен ұқ. Жақындама!
Жәбірлеме!
Қорлама!
Тақымдама!
Қарт майдангер – қайыршы мына отырған,
Шөлмек пенен білетін атын ғана... [1, 56]

Бұл өлеңдегі басты психологиялық құбылыс – адамдардың өміріне, іс-әрекетіне немқұрайдылық танытпау, сезім сергектігі, ізгілікке ұмтылыс, кінәлаудан гөрі көмек қолын созуға деген ниет, сенім мен үміт деуге болады. Сонымен қатар ақынның өз кейіпкерінің психологиялық күйін түйсініп, сезіміне ортақтасуы, өзгенің бейнесіне енуі яғни эмпатияны басынан өткеруі болып отыр.

Ақын енді бір жырларында:
Көңілім бүгін менің ғарыштайын,
Көгімнен жұлдыз жауды...
Жарысты айым.
Шарт кетіп, сына жаздап барып-барып,
Бір сезім атып шықты барыстайын.

Барыс – мұң, барыс – қайғы, барыс – арман,
Бата алған фәни атты кәрі шалдан;
Сөз – жебе ағып өтті көкті тіліп

Махамбет, Абайлардан дәріс алған [2, 145] деген жолдарында психологиялық параллелизмді өзінің көңіл-күйін білдіру үшін немесе өмірде кездескен белгілі бір жайлардың мәнін түсіндіру үшін пайдаланған. Жыр жолдарында көңіл күйін ғарыш, аспан көгіне теңесе, бұрқ етіп шыққан сезім күйін, эмоцияны аң патшасы барысқа теңеуі параллель ретінде алынған. Өлеңнің екінші шумағындағы теңеулер мен жыр шумағының құрылуы да осы тәрізді. Ақынның:

«Бата алған фәни атты кәрі шалдан;

Сөз – жебе ағып өтті көкті тіліп» – деген жолдары да психологиялық параллелизм негізінде жасалған.

Мәселен, ақынның:

«Тіршілік – келсап...

Сезімің – талқан...

Жыр – келі...»

Күн өткен сайын күн кешу, білем, күрделі [2, 158] деген жолдарында өмірді дәнді дақылдарды түйетін, ұнтақтайтын қатты ағаштан жасалған «келсапқа», яғни тигенін талқандайтын түйгіш ағашқа теңеуі, жырды мықты, әрі жарылмайтын «келіге», адамдардың бір-бірімен қатынас жасау қажеттігінен туындайтын, біртіндеп дамып қалыптасып отыратын жан қуаты сезімді «талқанға» теңеуінде көркемдік қана емес, үлкен логикалық мән, философиялық астар бар. Ақын әрбір теңеуде екі құбылысты салыстырып қана қоймайды, біреуіне тән қасиетті екіншісіне тели отырып, оның мәні мен астарын ашып беруге жағдай жасайды.

Ақын жырларында табиғат пен өмірді салыстыра қатар қойып суреттеу өте жиі кездеседі. Мысалы,

«Түн қараңғы. Түндей көңіл қараңғы,
Мұң-көк бөрі...
Ашатындай аранды.

Аспан толы мың-мың жұлдыз – мың аруак»,
Бір жетім ой қаситындай жарамды» [2, 170]

деген жолдарда адам жанының күйі табиғат құбылыстарымен астастырыла суреттелген. Өлеңде адам жанын билеген көңілсіздік көзге түрткісіз, меңіреу қараңғы түнге, ондай кезде адамды билейтін мұң, көкке қарап үрген көк бөріге теңеліп, табиғат пен адам өмірі үйлесімділікте қарастырылып, психологиялық параллелизм сәтті көрініс берген.

«Құралайдың салқыны – өр үстінде,

Құралайдың салқыны – жер үстінде,
Құралайдың салқыны – ой-санада,
Құралайдың салқыны – төр үстінде» [2, 209]

деген өлең жолдарында ақын табиғат құбылысын суреттей келіп, қоғамдағы келеңсіз жайларды мамыр айының аяғына қарай болатын қатты суық күндердің бірі «Құралайдың салқынымен» салыстыра сипаттауы шеберліктің шыңы десе де болады.

Қорыта келгенде, Н. Оразалин психологизмі – баяндау ауқымы кең, сезімтал, сырлы, адамның ішкі дүниесіне тереңдей еніп, тебірене толғаған, лирикалық сипатты мол психологизм.

Әдебиеттер

- 1 Оразалин Н. Үш томдық таңдамалы туындылар. 3-том. – Жыр кітабы. – Алматы: Жазушы, 2006.
- 2 Оразалин Н. Қоздаған шок. Таңдамалы лирикалық жинағы. – Алматы: Атамұра, 2008.

References

- 1 Orazalin N. Ush tomдық taңdamaly tuyndylar. 3 vol. – Zhyr kitaby. – Almaty: Zhazushy, 2006.
- 2 Orazalin N. Qozdagan shok. Taңdamaly lirikalyқ zhinary. – Almaty: Atamura, 2008.